

тний вчений, а й жива людина та громадянин. Книга є першою в українській історіографії ґрунтовною узагальнюючою працею про видатного вченого і громадського діяча.

Постать Федора Вовка одна з найпомітніших в українській етнографії. Разом з тим реальна ситуація така, що його спадщина до цього часу залишалася ще мало дослідженою. Це результат майже 70-річної її заборони, бо основні постулати Федора Вовка не вписувались в тоталітарні догми радянської режимної системи. Основна тема Федора Вовка — єдність, духовна соборність українського народу. Цю тему автор дослідження О. Франко вдало проводить і обґрунтовує невідомими і маловідомими архівними документами та проаналізованими нею працями вченого. Концепції загальнонаціональної єдності пронизують основні праці Федора Вовка. Вони не втратили наукового значення й тепер.

Автор дослідження О. Франко зуміла аналітично простежити еволюцію поглядів вченого (від впливів західноєвропейських соціальних теорій у молоді роки — до державотворчих останнього періоду його життя). Ці погляди відбилися і на його наукових працях, які доводять і обґрунтовують право українського народу на самостійне існування як повноправного народу серед інших народів світу.

О. Франко вперше написала наукову біографію Ф. Вовка, висвітлила невідомі та ма-

ловідомі факти його життєпису, проаналізувала наукову спадщину вченого. Праця написана на високому науковому рівні, з використанням ґрунтовної джерельної бази та методичної літератури. Дослідження ґрунтується на невідомих та маловідомих архівних матеріалах, виявлених О. Франко в Києві, Санкт-Петербурзі, Парижі, Львові, Одесі та інших містах.

Головна увага приділена аналізу етнографічної спадщини вченого, зокрема його праці “Етнографічні особливості українського народу”, в якій він характеризує побутові та духовні риси українців від Карпат до Слобожанщини і від Чернігівщини до Кубані.

О. Франко висвітлює діяльність Ф. Вовка не тільки як етнографа, але як вченого широкого профілю: палеоетнолога, антрополога, музеєзнавця, видавця, літературного критика і мистецтвознавця та видатного громадсько-політичного діяча.

Дослідження ілюстроване рідкісними, переважно неопублікованими фотографіями, зокрема вперше публікується кольорова світлина з портрета Ф. Вовка, роботи І. Труша. Оригінал знаходиться в ЛМЕНП.

Книга видана на найвищому поліграфічному рівні та поширюється як в Україні, так і в діаспорі. Побажаємо авторові подальших успіхів в опануванні наукової і практичної спадщини Федора Вовка.

Львів

Роман КИРЧІВ

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЕВООБРОБНИЦТВА

Шевченко Є. І. Народна деревообробка в Україні.
Словник народної термінології

К.: Артанія, 1997. — 262 с.

Крім своєї беззаперечної фактографічної цінності, ця книга віддзеркалює якісні зміни в зацікавленні спадщиною народного мистецтва майстрів-практиків. Компенсуючи бідність української народознавчої літератури, в якій оригінальні дослідницькі праці часом губляться в масі вторинних компіляцій, журналістських есе, уможлядних висновків, дедалі більше практиків самі стають дослідниками, прагнучи самотужки дістати відповіді на питання, що їх цікавлять.

Звернення Є. І. Шевченка до термінологічного мовлення традиційного ремесла не є випадковим. Ця частина нашого культурного надбання ще на початку ХХ ст. привернула пильну увагу дослідників. Після тлумачного словника народної технічної терміно-

логії В. І. Василенка (Харків, 1902. — 80 с.) опубліковано десятки переважно лінгвістичних праць на цю тему.

В міру нагромадження та аналізу надзвичайно цікавого матеріалу (на жаль, здебільшого друкованого в малотиражних вузькофахових виданнях і відтак недоступних широкому читачеві), все більш очевидно поставала необхідність якомога ширшого його залучення до вирішення найрізноманітніших проблем народознавства. Бо народна термінологія розкриває спосіб мислення майстра, розуміння ним не тільки технічних, а й естетичних, світоглядних складових творчого процесу.

За останні роки з'явилася низка праць уже не тільки лінгвістів, а й етнографів, мистецтвознавців, які розглядають українську тра-

диційну творчість крізь призму народної термінологічної лексики. Це, зокрема, етнографічний довідник колективу авторів “Українська минувшина” (1993), словники гончарства (О. Пошивайла, 1993), одягу (К. Матейко, 1996), орнаментики (в дисертації М. Селівачова, 1996). Найновіше видання Євгена Шевченка приваблює продуманим художнім оформленням, в якому добре узгоджені між собою всі елементи книги — палітурка з оригінальним шрифтом і рельєфним тисненням, форзаци, титул з авантажуром і контртитолом, щедрий візуальний ряд і виразно фрагментовані світлини, серед яких чимало рідкісних із архівів.

Автор здійснив подвижницьку працю, впорядковуючи словник, у якому близько 2800 гасел і понад 400 ілюстрацій. Один перелік літературних джерел, з яких запозичувалися матеріали, складає 284 позиції. Крім того, використано й власні польові матеріали Євгена Ігоревича — наслідок виїздів у різні регіони України, передусім у рідне йому Подніпров’я.

Є. Шевченко належить до нового типу майстрів традиційного мистецтва, що сполучають практичну діяльність з організаційною та науково-дослідницькою. Про його творчість опубліковано багато статей у газетах і журналах. Він закінчив фізико-математичний факультет Дніпропетровського університету (1983), працював у міжнародному молодіжному туризмі (виходу в світ рецензованому виданню посприяли, зокрема, директор туристичної фірми “САМ” і президент круїзної компанії “Червона рута”). Захоплювався з студентських років ложкарством, консультувався у фахівців, брав участь у виставках і поступово досягнув досконалості. Відтак змінив фах і став навчати дітей різьбленню, працював у Спільці майстрів народного мистецтва України, обраний головою Київської організації.

Зрозуміло, творча біографія автора визначила й особливості рецензованого видання, до оцінки якого не можна підходити з тими ж критеріями, що й до праць названих вище мистецтвознавців і етнографів. Схиляючись перед організаторським даром, відданістю справі й титанічною працездатністю Євгена Ігоревича в нагромадженні надзвичайно цікавого й часто маловідомого матеріалу, треба разом з тим відзначити, що його праця найпереконливіша в тих місцях, де він описує добре знайомі йому реалії, передусім технічного характеру.

Натомість у вступному реферативному нарисі з історії деревообробництва, спробах дефініцій і розкритті етимонів загальніших

понять (іноді на межі з так званою “народною етимологією”), зустрічаємо неточності й помилки, яких досить важко зовсім уникнути в подібних трудомістких довідкових працях. Наприклад, без усяких посилань і коментарів згадується дерев’яний “перший Софійський собор у Києві” (с. VII). Довідуємось, що слово кобза походить від “ковзати” — видобувати звук із струн смичковим кругом..., що “червоний кут (красний кут) — це частина хатнього інтер’єра, кут, протилежний печі, який віддавна оздоблювався багатше, ніж решта простору хати”. Ложку (на с. XVIII) віднесли до “ясної зброї”. Люлька теж була невід’ємною частиною “ясної зброї” (с. 121). У даному випадку добре було б пояснити, що мається на увазі будь-який обладунок, пристосування, бо ж у деяких місцевостях “зброєю” називають і приладдя до прядіння та ткання.

Трапляються неточності в географічних назвах: помилки в найменуванні Катеринославського повіту й губернії (с. 18), неправильно іменується село Крехаїв Остерського повіту (с. 197), знамените Жаб’є (нині Верховина) з Івано-Франківської області переміщене на Закарпаття (с. 252). Думаємо, не варто називати землі з українським населенням у теперішній Польщі “північно-західною Україною” (с. 253), бо за такою логікою “Східну Польщу” можна простягти до Житомира. У словнику варто було б вказати, в якому столітті побутував той чи той термін. У текстовках до ілюстрацій дати їх виконання плутаються з датами зображених на них об’єктів (с. 253). Інколи стилізований твір сучасного художника подається як етнографічний музейний експонат (с. 3).

Неправильно подано прізвища, ініціали ряду дослідників і різьбярів: Я. Є. Боровського, О. О. та Т. В. Косміної, М. П. Міняйла, Р. В. Чугай, А. К. Байбуріна, Я. Риженка, П. С. Лисенка (прізвища трьох останніх відмінюються в жіночому роді — сс. XXII, 241). Праця Мусія Катерноги “Криниці на Україні” та перемальовані з неї рисунки приписуються В. Чепелику (сс. 103, 249).

На рисунках слід зупинитися окремо. Виконані вони Жанною Шевченко за розмаїтими джерелами, в тому числі за першовзорами інших художників, чиї імена вказано далеко не скрізь. Зокрема, відразу помітно, що на сторінках 30, 45, 50, 52, 53, 67, 89, 97, 128, 133, 134, 141, 205 мало б бути зазначено “за В. Самойловичем”, оскільки це спрощені варіанти чудових рисунків названого дослідника з його книги “Народное архитектурное творчество” (К., 1977, сс. 15, 38, 50—53, 67, 77, 92, 99, 119, 154—155, 160—161, 163, 192).

Прикладом поверхового вивчення предмета автором, що породжує так звані “мандрівні огріхи”, є с. 31 книги Є. І. Шевченка, де перемальовано (теж без зазначення джерела) рисунки з статті С. Таранушенка “Вітряки”. Про те, що з цією статтею автор ознайомився поспіхом, свідчать одразу три помилки: неправильно зазначено (№ 2 замість № 1) число журналу “Народна творчість та етнографія” за 1958 рік; здубльовано переплутану в журналі текстівку під рис. 27 (замість Сумської області вказано Дніпропетровську), чого б не сталося при уважному прочитанні тексту статті Таранушенка, що на с. 99 цю недоречність виявляє; нарешті, на с. 32 (рис. 4) рецензованої праці перемальований за Таранушенком київський вітряк у Шевченка названо харківським.

Повторюємо, від помилок не застрахований ніхто, надто в наші дні, коли видав-

ці заощаджують на редагуванні та коректурі. В рецензованому виданні теж маємо справу з природними наслідками підготовки текстів без обговорення, схвалення до друку. Показово, що найавторитетніший в Україні знавець даної галузі, доктор мистецтвознавства, навіть не згаданий у рецензованому виданні, зрештою, як і ще дехто з відомих фахівців.

Переліком отих прикрих недоглядів ми зовсім не збираємося перекреслити виконану з любов'ю та ентузіазмом вельми потрібну працю, до того ж відзначену премією ім. Данила Щербаківського. Словником уже з вдячністю користуються читачі, перевіряючи при потребі ту інформацію, що викликає в них сумнів. Честь і хвала Є. І. Шевченкові, котрий зробив неможливе.

Київ

Марина ЮР

КОБЗА

*З нагоди 50-річчя мистецької діяльності
проф. Василя Ємця маестра-віртуоза
кобзи-бандури*

Пісень багато
про кобзу, про бандуру,
Пісень про наших
славних кобзарів.
Їх чули бані
святих Софії й Юра,
Їх чули сотні
сіл і хуторів.

У них співалось
про радість і страждання,
Про сни і мрії
юного бійця,
Про кров і сльози,
про боротьбу й кохання,
Про щастя вічним
сповнені серця...

Та ось на зміну
бандури-кобзи співу
Заграли сурми
піснею гармат.
До бою встали
народи, повні гніву,
Сини і дочки
степу і Карпат.

І, мов на морі,
знялась велика буря.
В похід за волю
стали й кобзарі.
Була ще вчора
через плече бандура,
Тепер ще й різав
плечі скоростріл...

Та не судилось!..
Священна кров'ю й словом
Не встала воля,
скроплена в Дніпрі.
Замовкла кобза.
Від Києва до Львова
мовчать, закуті,
славні кобзарі...

Тепер в столицях
ще вільних і безжурних
Лунає-кличе
кобзи пісня-гра:
Завчасно, світе,
пізнай зі струн бандурних
Недолю й славу
нашого Дніпра!..

Каліфорнія, грудень 1961

Іван Овечко